

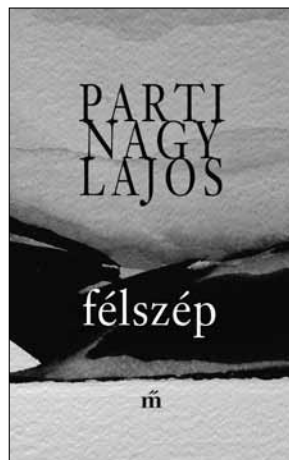
NEM IS TÁN, EGÉSZEN

Parti Nagy Lajos: *Félszép*

„A negyedszázad a huszonöt ünnepi ruhája, díszmagyarja”, hangzik el a könyv *Huszonötátláuk* című, a rendszerváltás huszonöt eltelt esztendejére 2014-ben visszatekintő szövegében, és a *Félszép* gyűjteményként majdhogynem pontosan beteljesíti az ebbe a mondatba a szerzőtől megszokott iróniával belefoglalt számszerűséget. A kötet több mint félezer oldalán (a több mint félezer, ha úgy akarjuk, lehet éppenséggel az 505 „ünnepi ruhája, díszmagyarja”) az 1995 és 2018 között eltelt huszonnégy évnyi időszak prózai írásaiból válogat össze százhatvanhét, tárcának tekintett darabot. Majdnem (vagy egy esztendő híján) negyedszázadnyi, egy „szűk díszmagyarnyi” időszakból tehát.

Ám ez a számolás is azonnal megbicsaklik, a „közel negyedszázad” nem huszonnégy év, valójában csak huszonhárom itt, hiszen az időrendben összerakott, évek szerinti fejezetenként tagolt szövegfolyamból, melyek közül az épp aktuális évet a könyv tipográfiai leleménye az oldaltükrök külső szélén a szövegre merőlegesen, halványan szedett évszámsorból kövérrel mindig kiugrasztja, hiányzik a 2002-es év. Az említett margó-felsorolásban mindenütt ott van, de 2002-es fejezet még sincs. 2002-ben Parti Nagy Lajos történetesen nem írt olyan szöveget, amiről idő múltán, pontosabban a könyv összeállításakor úgy érezte volna, hogy rá a *Félszép* írásaiban ezt a különben meglehetősen tágan kezelt műfaji kategóriát, a „tárcát” odahúzhatja. Más években ugyanakkor a teremtménykedv kifejezetten *víg esztendőt hoz reá, bőséggel*, a magyar emblémákkal mindenkor szívesen, ebben a könyvben is nemegyszer eljátszó, a magyar ostobaságokat kifigurázó Parti Nagyrol, azt gondolom, mondható így, *jókedvvel áldja meg*, hiszen valamelyik periodika, napi-, heti- vagy havilap felkérésére a tárcái írásával szemmel láthatóan penzumot teljesített – 1995, 1996, 2006, 2007, 2008, 2012, 2013, 2014 feltétlenül ilyen éveknek látszanak, és a dolog természetéből fakadóan nem is biztos, hogy mindig cezúra, vagy ahogy a *Hidegpárnában* más összefüggésben megjegyzi, „buékolás” kívánkozik a megemlített évek közé. És a témát, a feldolgozást, akár még a terjedelmet tekintve is lett itt sokféle dolog, szavakkal szöszöléstől (erre kéttucatnyi példát hozhatnánk) a szabályos tárcasorozatokon (erre is kettőt biztosan), klasszikusan lekerekített tárcanovellán (erre legalább hatot), megnyitó beszéden, tematikus számba tervezett kisértékezésen át visszaemlékezésig (ezekre egyet-egyét, de a legutóbbi, a *Jelenkor* 60-ra írt írás a közelebbi műfaj mesterműve) rengeteg minden.

A *Félszép* időszakának kezdőéve, az 1995 viszonylag egyértelmű, hiszen a mostani könyv kvázi folytatása legközvetlenebb rokonának, kertelés nélkül fogalmazzak így, „testvérbátyjának” Parti Nagy pályáján, mégpedig a *Se dobok, se*

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2019
505 oldal, 4999 Ft

trombiták című, a pécsi Jelenkor Kiadónál 1993 őszén megjelent tárcagyűjteménynek (és ez rögtön fényt derít rá, hogy a 2002-es év mellett ezek szerint az 1994-es is tárcátlanul telt az író számára). A *Se dobok, se trombiták* igazi jelentősége mégsem annyira a kötet megjelenésében áll, sokkal inkább annak a sorozatnak a tényleges megírásában, az írás munkájának a folyamatában, amely 1990. szeptember 4-én vette kezdetét, és 1993. augusztus 23-án zárult a Dérczy Péter szerkesztette kéthetilap, a régi *Magyar Napló* hasábjain, valóban kétheti adagolásban (a kötet alcímét, „magyar napló, ’90–’93”, is ezek a körülmények, a tárcáknak otthont adó lap címe és a közrefogott időszak adták meg). Meggyőződésem, hogy annak a sorozatnak az írása, a papírra tétele, a két hétről két hétre elkövetkező határidőkényszere teremtette, formálta meg vagy alakította ki Parti Nagy Lajosban a prózaíró. Azok nélkül az akkori tárcák nélkül valószínűleg más milyenek lettek volna és alighanem későbbre csúsztak volna ezutáni prózai kötetei (a *Se dobok, se trombitákra* következő könyve, az 1994-es *A hullámzó Balaton* című novelláskötet jó néhány darabja végső formába öntéséhez az író bevallottan nyersanyagként tekintette a tárcáit, az elbeszéléseket pedig „átiratoknak”, még ha a szót mikrofilológiai nem kell is vétkomolyan venni, a műfaji megjelölés valamilyen viszonyt jelez). Azt is gondolom, azoknak a tárcáknak nagy szerepük volt Parti Nagy írói szocializációjában, bármilyen furcsán hangozzék ez egy akkor a harmincas-negyvenes éveinek fordulóján járó irodalmárról, aki költőként ekkorra nagy becsben állt már, első három verseskötete közül kettőt még Pécsen élő, a *Jelenkor* szerkesztőjeként dolgozó fiatal emberként, a harmadikat már budapestiként, de egy vidéki városban ténykedő, a pécsi székhelyű Jelenkor Kiadónál jelentetett meg. És ha valakit az nem győz meg, hogy a budapesti és a Budapesten kívül élt írói élet mindenkor különbséget jelentett, annak hadd érveljek más irányból: azzal, hogy az írói spektrum ilyesfajta kitérülése bizonyosan új olvasókhöz juttatta el a költőt. A Parti Nagy-versekből addigra jól ismerhető nyelvet, a groteszk vagy meghökkentő nyelvhasználatot ültette át ez a próza egy másik, első látásra tágasabb, nagyobb kifutófelületű, könnyebben megragadható és ismerősebben ható formába és nyelvi közegbe. Ide tartozik még egy harmadik, a mai felületes rátekintés előtt már esetleg elsikkadó, akkoriban mégis jelentőségteljesnek gondolt vonatkozás is: a rendszerváltás idején kifejezetten nagy hangsúlya támadt annak, ha az élő irodalom egy-egy szereplője megtörte a magyar irodalom hatvanas-hetvenes éveiben rögzült szereposztást, és érdeklődése a másik műnem felé fordult (a huszadik század első felében ez egyáltalán nem volt így; de aztán szinte normává vált, hogy a költő verset írjon, a prózaíró pedig regényt vagy novellát, ami alól nyilvánvalóan akkoriban is volt egy-két szabályt erősítő kivétel, de egyenértékű átjárás ritkábban). Parti Nagy Lajos kortársai és a nála fiatalabbak közül nem egyedül és kizárólagosan hajtotta végre ezt a bizonyos műnemváltást, ám a *Se dobok, se trombiták* ennek a lépésnek a foglalata volt, és a belőle kisarjadó, idővel aztán tőle már függetlenül íródó prózai munkái kétségkívül mintaadóknak bizonyultak abban az időszakban és ebben az összefüggésben.

Testvér és báty tehát a *Se dobok, se trombiták* a *Félszép*hez képest, és ha már ennyire a geneziseknél tartunk, megemlítem itt azt is, hiszen Parti Nagy Lajos is szóba hozza most tárcáírásának előzményeként a könyv 2007-es, *Főjton tárca* című írásában, hogy volt egy még idősebb testvérbátyjuk is, ami a szélesebb irodalmi közvélemény előtt kevésbé ismert (könyv alakban ezek az írásai sohasem jelentek meg): az 1980-as évek első felében öt éven át rendszeres gyakorisággal tévéjegyzeteket írt a pécsi napilap, a *Dunántúli Napló* akkori kulturális rovatába, efemer, a kései olvasó számára ma talán már végképp nem, utalásszerűen sem felidézhető anyagról, korabeli tévéműsorokról, de ugyanazzal az ironikus szemlélettel, a nyelv kifordításának bármikori képességével, ami a későbbi jól ismert tárcistát/költőt/prózaíró/színházi szerzőt/szövegátdolgozót is oly mélyen jellemzi. Ezen túl bizonyosan hozzájárultak ezek a tévékritikák az újgyakorlat fejlesztéséhez, a határidőre írás készségének az elmélyítéséhez is. És akkor még egyszer belekezek ebbe a bekezdésbe:

testvér és báty tehát a *Se dobok, se trombiták* a *Félszép*hez képest, testvérvoltuk azonban – ahogy ez igazából is lenni szokott – csak egy-egy esetlegesen ismétlődő vonásban meg a két kölköt nagyon közelről ismerők tekintetében tűnik fel. A *Félszép* mindent összevetve lazább, lezserebb, szertelenebb és bizonyos értelemben sokoldalúbb anyag, vagy inkább úgy mondom, darabjait nem az egyszerű vállalás elhatározása és lendülete köti egymáshoz, mint a három évre előre kigondolt rendbe sűrített *Se dobok, se trombiták* szövegeit. A *Félszép* visszatekintés, összegyűjtés; de a *Félszép*nek is az idő a legfőbb szubsztanciája (a *Se dobok...*-énál sokszorosan hosszabb itt az időtartam), és ez a gyűjtemény is vitathatatlanul „magyar napló” – joggal osztozhatna elődje alcímének oly találó definícióján. Ambíciója azonban távolról sem az, hogy napló, valamifajta beszámoló legyen az általa átfogott időszakról, még akkor sem, ha egymás után sorakozó szövegeiből helyel-közzel felidézhető a mögöt-tünk lévő negyedszázad megannyi közéleti, sokszor a „köz” által elkövetett, és minden-képpen a közre tartozó magyar otrombasága. Nem valamennyi, és egyáltalán nem aprólékos dokumentáló részletezéssel (pontos szimbóluma ennek, hogy az egyes darabok végéről ezúttal elmarad a keltezés, az időben való eligazodást most kizárólag a sorrend, illetve a margószélen futó évszámjegjelölés segíti), az az időben előrehaladva egyre inkább elkomoruló, elkedvetlenedő közérzet, amely ezeknek a tárcáknak az elsődleges generálója, a frivol, sokszor igen vicces, máskor mosolyogtatóan ironikus hangvétel ellenére azonban világosan érzékelhető. 1995 körül még lehettek reményeink, hogy a magyarok kezdenek majd valamit az akkor még frissen ölükbe hullt eséllyel, 2018-ban, a könyv lezárásakor ezek a remények (és most nagyon eufemisztikusan fogalmazok) elvesztek látszanak: az „új” Magyarország (talán egy másfél évtizedes kitérő közbeiktatásával) harminc év alatt szívós munkával a „rég” Magyarországgá küzdötte vissza magát. Ne feledkezzünk meg arról sem, ezeknek a tárcáknak az írója azon kevesek közé tartozott, akik ebben az időszakban élesen tiltakoztak a rasszizmus, a mára hivatalosan szentesített nemzeti hőzöngés, a jogtiprás, az általában vett demokratikus normák megszegése ellen, és tiltakozásának ő nemcsak ezekben a tárcáiban adott hangot, hanem más írói műveiben is a *Hősöm terétől* a *Fülkeforr* darabjainak két könyvbeli mutációjáig, mi több, Parti Nagy Lajos személyes presztízsének bevetésével, állásfoglalásával vagy tiltakozásával is kiállt az elvei mellett, és ezt a folyamatot, a reményvesztést, a rá adott személyes reakciókat, a kritikát, a rosszallást, az ellenszégülést a *Félszép* darabjainak sora, főként 2010-től kezdve (de alkalomadtán már ezt megelőzően is) a lehetőségek szerint pontosan reflektálja.

A *Félszép*nek nem erről a szívszorító közérzeti vonatkozásáról szeretnék írni, hanem inkább azzal folytatnám, hogy ha létezik ilyen skála, talán ez Parti Nagy legszemélyesebb, legvallomásosabb könyve, ezekben a szövegekben mondja el a legtöbb valóságos életrajzi tényt önmagáról, itt beszél legnyíltabban írói módszereiről, az írás hogyanjáról, a saját „irály” természetéről. Bejárja azt a teret, amit *Egy teleákkolt, fürdőző papír* című, 2010-ből való írásában olyan pontosan határoz meg: „ami fontos velem a saját hazámban történt, az Pécs, a Balatonfelvidék és Budapest háromszögében elhelyezhető. Ha ezt az idomot fura négyszöggé akarom növeszteni, a negyedik szög Berlin, de ez egy másik dimenzió”; és ez a tér megtelik életének konkrét eseményeivel, saját személyével meg a mindenkori családjával, elsősorban a gyerekeivel. Két kislánya (és közülük különösen a nagyobbik) a szövegek egy részében amolyan nyelvi referenciaponttá válik, olyasvalakik lesznek ők, akiknek a reakcióin, szépérzéken, gyermeki moralitásán vagy fantáziáján egy-egy történetdarab, helyzet vagy akár kifejezés is nagyon evidensen tehető mérlegre (vagy teremthető az érdeklődésükön, a kíváncsiságukon át önálló, vissza-visszatérő figura, mint például Mord Alajos, a szabadúszó apa elnézést nem ismerő szigorú hivatali főnöke). De megjelennek ebben a panoptikumban a felmenők, a szülők és a nagyszülők is, feleségek, barátságok, helyek, helyzetek, helyszínek, rengeteg olyan konkrét életrajzi apróság, amelyek Parti Nagy primer írói munkáiból – ha egyáltalán – csak áttételesen vagy írói kalauzollással hámozhatók ki.

Ugyanez vonatkozik az írói munka természetét megvilágító megnyilatkozásokra. Tucatnyi ars poeticus szöveg vagy szöveghely olvasható a *Félszép* darabjaiban, különböző időkből, különböző helyzetekben, arról most nem beszélve, hogy szinte mindegyik írásba bele van valamilyen módon kódolva a megint csak magától értetődő alap-önreflexivitás, technikai értelemben és az írás ethoszát tekintve egyaránt. Parti Nagy Lajosra én magam nagyon sokáig olyan valakiként gondoltam (és úgy vélem, költészete mindannyiunkat igazol, akik így gondolták), akinek legtermészetesebb poétikai-intertextuális egysége, nyelvének alappontja a szó, nem pedig a mondat (és ezzel az irányultságával az én szememben a kisebbségben foglalt helyet). De a *Félszép* írásaiban megjelenik és folyamatosan artikulálódik, jelentőségre tesz szert a „cédula” mint ennek a prózának, ennek a konkrét tárgyat választó, témájáról jellegzetes diszkurzivitással szóló írásmódnak a minimálegysége (amitől még igaz lehet a közismert formállogikai szabály: *minden szó cédula, de nem minden cédula szó*): „Folytatják egymást, vagy csak elviselik a cédulák, s állnak össze amivé, amivé nem” (*Holdas fakó*, 1996). Aztán a „cédula” (három írásnak is címadó eleme) egy definícióban: „A »cédula« mint műforma a dolgok laza, ám rendíthetetlen összefüggését hivatna kifejezni, azt, hogy egy szöveg terében minden mindennel összefügg. Akár egy halom hasított fa, a cédulák, részek, bekezdések cserélhetőek, egymással is, sőt bizonyos tavaly nyáriakkal is...” (*Kentaur*, 2006). Még tovább, igen jellegzetesen kibújtatva magát az irodalmi megnyilatkozást, formát vagy kommunikációt a szabályosság követelménye alól: „...folytathatnám, végigvihetném a játékot, de hát ezek épp azért cédulák, hogy úgy hagyjam őket, félkészben, fölpöndörödvé. Tán pont attól van kész, hogy nincs végigírva” (*Badacsonyiírás*, 2007). És itt ugyan nem konkrét cédulákról van szó, hanem a világ valóságosan létező, kiválasztott darabjairól, tárgyokról, a megállapításból az írói mesterség vonatkozásában mégiscsak igen jellegzetes, és ebbe a körbe tartozó kijelentés lesz: „Hogy ha a valóság bizonyos elemei sokáig tartózkodnak egymás mellett, egyre mélyebb összefüggéseket képesek imitálni, pontosabban én függetem össze őket, én vagyok a közük. Az üdvösséghez ez tán nem elég, de dolgozni lehet belőle” (*Egy polcdarab leírása*, 2008). Vagy a *cédula* legteltesebb meghatározása, amit itt hosszabban idézek, mert a belefoglalt rövidség-felfogás vagy töredékfogalom, ezeknek a töredékeknek, fragmentumoknak, torzónak az egymáshoz való, látszólag függőben hagyott viszonya pontosan világítja meg Parti Nagy egész prózaírásának lényegét: „Ülök egy jó és munkára való lakásban Budapesten, nyersírok. Összehordok, fölvázolok, a körülötte ólálkodó kérdéssel, hogy mihez képest nyers, ha nincs nyersírás, hisz az írás eleve forma, avagy fordítva: a végén úgyis minden nyers marad. Ez is itt, egyszer csak abbamarad, nem képződik, nem áll össze több *cédula*, ami persze rég nem kis papírtárgy vázlatos, rövid feljegyzésekkel, nem. Hanem egy házi használatú műforma, félperces, egyperces szöveg két csillag, illetve spácium között. Kedvelem, mert van benne valami a közelítésből, az úton levésből, mert bármennyire is igyekszem megdolgozni, töredékesnek hat, ideiglenesnek, nem zár be, szépen továbbenged. Mert írás, nem pedig megírás, véglegesítés. Cédulának hívom, a hajdani papírszeletkének emlékére, ahogy tollnak hívjuk a töltőtollat” (*Az előttes én*, 2010, kiemelés az eredetiben). És végül még egy beszédes hosszabb idézet ugyanebből az egyébként a számítógéppel dolgozásról szóló írásból, mert talán ez fogalmazza meg legpontosabban a pálya különböző időrétegeiben keletkezett szövegek rejtelmes kapcsolódását: „De akkor *van meg* valami, ha beleírom a számítógépbe. Akkor, amikor a legnagyobb esélye van elveszni. Bár hogy elveszik vagy átalakul, az azért kérdés. Éveken, lassan évtizedeken át mozognak, sűrűlődnak bizonyos kéziratok a gépben, érnek, kopnak, alakulnak, keverednek, mint valami betonkeverőben, ha valamit évek múltán veszek elő, találom meg, egészen más arcát, lehetőségeit mutatja. Kicsit misztikusabban: dolgoznak helyettem a szövegeim, dolgoznak egymáson. A gép ilyen értelemben a legfontosabb perifériám. Vagy én a gépé, nem tudom” (*Az előttes én*, 2010, kiemelés itt is az eredetiben). Számomra a *Félszép*

zárjához ez az itt érzékeltett, évekre, akár évtizedekre kinyújtott *mozgás, súrlódás, érés, kopás, alakulás, keveredés* a legkönnyebben elforduló kulcs.

Hiszen maga a címbe emelt szó, a „félszép” is több mint harminc éves immár: „a »félszép« egy terjedelmes dosszié gyűjtőcíme, alkalmi kirakat a készülő *Szódalovaglásból*, ezen dolgozom akkor, ha dolgozom, félszép éji csonkák, 1988-ban Balassa révén kéri és közli az *Újhold-Évkönyv*”, hangzik el a *Jelenkor* hatvanadik évfordulójára írt írásban, a kötet záró darabjában, és valóban, az *Újhold-Évkönyv* 1988/2-es kötetében két könyvoldalon ott olvasható nem egészen hatvan sornyi versszöveg *Félszép éji csonkák* címmel, két évvel a *Szódalovaglás* megjelenése előtt, egészen más elrendezésben még, mint ahogy ezek a sorok vagy versrészek a végső könyvváltozatban szerepelni fognak majd. Lám, azok a versek és verstördelékek is „cédulákként” éltek már, jó néhány évvel a számítógép előtt, fizikailag még kis papírlapokra írva, tulajdonképpen az utolsó pillanatig, a kötet végső leadásáig változtatható és változó sorrendben. Az *Újhold-Évkönyv*-beli cím konnotációja átmenetiséget, félig készséget sugall, mintha a *Félszép* „félkész”-t, „nem egészen kész”-t jelentene – ami viszont megítélésem szerint erre a mostani gyűjteményre egyáltalán nem áll. A *Félszép* nagyon is készen van, igen pontosan őrzi (maradjunk ennél:) huszonvalahány év lenyomatát. Amikor a könyv címét először megláttam, bennem inkább az az aszociáció ébredt, hogy szerzője ezzel akarja érzékeltetni valóságos és kitalált a tárcákban érvényesülő arányát. De bármennyi benne a *van*, és bármennyi belőle az, amit a fantázia teremtett, a *Félszép* minden ízében, legutolsó cédulájáig, félmondatáig és szaváig vérbeli szépíró műve. Amint letettem a kezemből, előállt ennek az írásnak a címe (aki írt már könyvről, jól tudja, micsoda adomány kész címmel nekikezdeni, és mennyivel vesződésesebb a címet utólag kitalálni): *Vagy tán egészen az*. A felével készen voltam már, amikor elolvastam a könyv fülszövegét, és rá kellett jönnöm, hogy a kiadói szerkesztő, Szegő János megelőzött. A „félszép, vagy tán egészen az” spanyolviasznak bizonyult. A saját címadásommal csakis a fent olvasható módon tudok kontrázni rá; de mindenképpen kontrázni akarok, mert a *Félszép* nagyszerű könyv.